

MARZENA MARIA SZUREK
Akademia Ignatianum
Instytut Nauk o Wychowaniu
ul. Kopernika 36
31-501 Kraków
e-mail: marzena.szurek@ignatianum.edu.pl

<http://dx.doi.org/10.17651/ONOMAST.59.20>
Onomastica LIX, 2015
PL ISSN 0078-4648

BIBLIJNE NOMINA PROPRIA W ASPEKCIE
HISTORYCZNO-PORÓWNAWCZYM
(NA MATERIALE BIBLIJ JAKUBA WUJKA I BIBLIJ GDAŃSKIEJ)

Słowa tematyczne: nazwa własna, leksyka biblijna, polszczyzna biblijna, przekład Biblii, Biblia Wujka, Biblia gdańska, język religijny

1. BIBLIJNE NAZWY WŁASNE — KILKA SŁÓW O ICH ZNACZENIU
I FUNKCJI

Biblia stanowi obszerne źródło leksyki proprialnej. Do grupy tej można zakwalifikować licznie występujące antroponimy biblijne, opisywane w pracach M. Malec (1992) i F. Sowy (1992) czy w nowszych publikacjach R. Zarębskiego (2005a, 2005b, 2006). F. Sowa pisze: „Człowiek ujmował, odróżniał i umieszczał jakąś rzecz w całości swojej świadomej egzystencji dopiero wtedy, kiedy nadał jej imię [...]” (Sowa, 1992, s. 81–82). W czasach biblijnych szczególnie znaczenie miało imię, jakim określano Boga — było ono odzwierciedleniem Jego istoty. W wyniku tego zaczęto utożsamiać Boga z określającym Go imieniem, które samo w sobie wzbudzało lęk, a więc i powodowało obawę przed nadużywaniem (por. Długosz-Kurczabowa, 2007, s. 167). Nazwania Chrystusa i Boga Ojca stały się przedmiotem analiz głównie historycznojęzykowych. Na temat ich występowania w polszczyźnie wypowiedział się w swych pracach m.in. M. Kucala (1999, 2000).

Ciekawym materiałem do badań onomastycznych są nazwy własne z zakresu biblijnej flory i fauny. Na podstawie ekscerpcji tych drugich powstało „Bestiarium chrześcijańskie” S. Kobielusa (2002), będące w istocie dziełem leksykograficznym, które prezentuje bogaty zbiór nazw zwierząt wraz z ich symboliką i interpretacją kulturową. Jak zauważa S. Kobielus (2002, s. 14), proces nazywania stanowi esencję tekstu biblijnego i kultury chrześcijańskiej, zgodnie z którymi sam Bóg polecił Adamowi, aby nadawał imiona oddanym mu we władanie zwierzętom (Rdz 2,19). Szczególnie nasycona nazewnictwem z zakresu

flory i fauny jest Pieśń nad pieśniami, w której stanowi ono źródło bogatej symboliki miłosnej (por. Szurek, 20013a, s. 203–210).

Biblijne nazwy topograficzne ułatwiają czytelnikowi Pisma Świętego orientację w czasie i przestrzeni. Wiele z nich, np.: *Babilon*, *Jeruzalem* (por. Kudasiewicz, 1973) czy *Sodoma* i *Gomora*, uzyskało status biblizmów stanowiących o nacechowaniu stylistycznym tekstu oraz przeniknęło do języka ogólnego w wyniku procesu apelatywizacji i generalizacji¹.

2. Z HISTORII BADAŃ KOMPARATYWNYCH NAD BIBLIĄ WUJKA I BIBLIĄ GDAŃSKĄ

Biblia Jakuba Wujka (dalej: Wuj) od lat jest atrakcyjnym materiałem do badań językoznawczych (por. Adamek, Koziara, 1999; Bieńkowska 1992a, 1992b; Sobczykowa 2000). Przekład ten bowiem przez kilkaset lat odgrywał rolę katolickiego tłumaczenia kanonicznego, przyczyniając się do ukształtowania wzorców stylistycznych języka religijnego i polszczyzny artystycznej (por. Szurek, 2013b, s. 14–15). Nieco mniejszym zainteresowaniem darzyli językoznawcy Biblię gdańską (dalej: Gd), choć w środowisku protestanckim osiągnęła ona analogiczną do Wuj rangę tekstu kanonicznego. Wśród autorów, którzy docenili kunszt translatorski tłumacza Daniela Mikołajewskiego, wymienić należy: M. Kossowską (1969, s. 85–112), S. Koziarę (2002) i B. Matuszczyk (2002).

Ze względu na odmienną proveniencję teologiczną obu przekładów nie były one częstym obiektem językowych badań porównawczych. Z założenia można by sądzić, że choć na poziomie idei i przesłania religijnego teksty te zasadniczo nie odbiegają od siebie, to rozbieżności konfesyjne, a w większym stopniu — różne źródła, na podstawie których dokonywano tłumaczenia², wymuszają nie-

¹ Generalizację rozumie się tu jako rozszerzenie znaczeniowe w stosunku do znaczenia pierwotnego, np. nazwy *Sodoma* i *Gomora*, oznaczające miasta w dolinie Siddim nad Morzem Martwym w Palestynie, które według relacji biblijnej Bóg spalił deszczem ognia i siarki za panujące tam niegodziwości, pozbawione zostały cech indywidualnych (tj. np. usytuowania geograficznego) i zaczęły funkcjonować jako ogólne symbole „wielkiego zamieszania, rozgardiaszu, awantury, niemoralnego postępowania” lub określenia miejsc będących „siedliskiem występku, rozpusty, grzechu i niemoralności” (MSBGod).

² Zgodnie z założeniami doktryny katolickiej Wujek miał opierać swoje tłumaczenie głównie na łacińskim tekście klementyńskiej Wulagaty z 1592 r. (Kossowska, 1968, s. 340–341). Dla Biblii protestanckiej natomiast źródłem tekstowym miał być prototyp grecki i hebrajski, a także wcześniejsza Biblia brzeska z 1563 r. Badania dowodzą jednak, że mimo dominującej roli Wulgaty Wujek sięgał również do oryginalnych języków biblijnych, co widać w tekście wydanego w 1594 r. Psalterza (Bieńkowska, 1997, s. 112). Sytuację skomplikowała późniejsza cenzura, której dokonano na całościowym przekładzie Wuj, w wyniku której w dużej mierze zaingerowano w oryginalny tekst przekładu, aby ujednoczyć go z Wulgatą klementyńską (Kossowska, 1968, s. 349).

jednolity obraz warstwy językowej. Skonfrontowanie obu tekstów dowiodło jednak, że założenie to jest błędne (Szurek, 2013b).

Autorką, która jako pierwsza wysunęła tezę o pokrewieństwie językowym Wuj i Gd, była M. Kossowska. W drugiej części swojej obszernej monografii dotyczącej polskich tłumaczeń biblijnych przedstawiła kilka analiz paralelnych fragmentów tekstu potwierdzających te przypuszczenia (Kossowska 1969, s. 93). W ostatnich latach powstały opracowania, w których znaleźć można potwierdzenie tezy tej badaczki. Na ten temat wypowiedziała się np. autorka niniejszego artykułu w książce porównującej obydwie staropolskie tłumaczenia (Szurek, 2013b), której konkluzją jest stwierdzenie silnego wpływu Wuj na protestancki przekład gdański. Monografia nie dotyczy jednak płaszczyzny *stricte* leksykalnej, ale frazeologicznej i składniowej. Najwnikliwszych analiz statystycznych słownictwa, nie tylko onimicznego, Gd dokonał T. Lisowski w pracy przedstawiającej leksykę Nowego Testamentu tegoż przekładu w ujęciu kwantytatywno-dystrybucyjnym (zob. Lisowski, 2010). Odnajduje on w Gd wiele leksyki wspólnej z tłumaczeniem Wujkowym (Lisowski, 2010, s. 445), twierdząc, że „G [Nowy Testament Gd — M. M. S.] jest samodzielnym przekładem Daniela Mikołajewskiego, pod względem charakterystyki kwantytatywnej zbliżonym do B [Nowego Testamentu Brz — M. M. S.], pod względem powinowactwa leksykalnego w większym stopniu wykazującym związki z potrydenckim katolickim W [Nowym Testamentem Wuj — M. M. S.]” (Lisowski, 2010, s. 443).

3. W POSZUKIWANIU RÓŻNIC

Wobec tak szeroko zakrojonych badań prezentujących podobieństwa, a także ze względu na małą atrakcyjność językoznawczej eksploracji materiału, która miałyby wykazać potwierdzoną już zgodność (Lisowski, 2010), warto odwrócić perspektywę analizy i wyłonić z niej to, co zwróci uwagę na różnice leksykalne Wuj i Gd. Niniejszy artykuł nie ma jednak na celu zaprzeczania bądź formułowania antytez do przytaczanych wcześniej, niekwestionowanych rezultatów analiz komparatywnych, które wynikają z badań statystycznych. Jest to jedynie próba wskazania tych miejsc w tekście, w których ujawnia się indywidualność metod translatorskich, efektów pracy dwóch różnych tłumaczy o odmiennej przynależności konfesyjnej. Nie bez znaczenia jest też kilkudziesięcioletnia rozbieżność dat powstania tych tekstów. Choć różnic jest niewiele, tym bardziej warto je odszukać i przyjrzeć się ich charakterowi.

W dalszej części artykułu zaprezentowane zostały wybrane nazwy własne; analiza obejmuje nazwy określające Boga starotestamentowego i Jezusa oraz

toponimy biblijne. Materiał do badań został zaczerpnięty z tekstów pierwszych wydań Wuj (1599) i Gd (1632)³. Jednostki leksykalne starano się więc cytować w sposób zgodny z oryginałem. Stąd niekiedy wynika niecodzienny zapis graficzny i ortograficzny⁴.

3.1. Nazwania Boga Ojca i Jezusa

W pierwszej kolejności analizie poddane zostały nazwania⁵ Boga Ojca i Jezusa, jako te, które mogą najlepiej wskazać ewentualne różnice konfesyjne pomiędzy przekładami, związane np. z unikaniem imienia Jahwe, powszechnym zwłaszcza w tradycji katolickiej. Nazw tych jest w Piśmie Świętym tak dużo, że ograniczone tu zostały tylko do tych najbardziej znanych i stylowo nośnych, obecnych także w liturgii czy w modlitwach — ogółem 23 jednostki leksykalne, z których blisko połowa odnosi się do Boga Ojca, a druga część do Jezusa. Jednostki dotyczące Boga Jahwe zaczerpnięte zostały wyłącznie ze Starego Testamentu, zaś określenia Chrystusa — z Nowego Testamentu. Podziału tego dokonano po to, by uniknąć błędów denotacyjnych wynikających z trudności w odczytaniu kontekstu w Nowym Testamencie, gdzie centralną postacią jest Jezus Chrystus, który obdarzany jest w dużej części tymi samymi określeniami, które nadawano Bogu w Starym Testamencie. Poza tym w ewangeliach i innych księgach Nowego Przymierza bezpośrednie odniesienia do Boga Ojca są raczej rzadkie. Dyskusyjne może wydawać się również zakwalifikowanie niektórych określeń do nazw własnych. Chodzi np. o te określenia, które uległy proprializacji: *Bóg*, *Król* czy *Najwyższy*. Z formalnego punktu widzenia są to deskrypcje określone, nie zaś nomina propria, bo oprócz funkcji wskazywania, identyfikacji oraz

³ Biblia Wujka, jak i Biblia gdańska dostępne są w wersji online w postaci cyfrowych fotokopii oryginałów. Pierwsza znajduje się w zbiorach Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej (www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=9662&showContent=true; dostęp: maj 2011 r.), a druga — na stronie internetowej wydawnictwa „Na Straży”, reprezentującego Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Polsce (www.bibliagdanska.pl; dostęp: maj 2011 r.). W weryfikacji treści korzystano również z egzemplarza oryginalnej Biblii Wujkowej z 1599 r., zachowanego w zbiorach Biblioteki Naukowej XX. Jezuitów w Krakowie, a także ze wznowionego wydania Biblii gdańskiej, opublikowanego nakładem Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego (Biblia Święta to jest całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłómaczona [sic!]. Warszawa: Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne 1964).

⁴ Pozostawiono np. oryginalne znaki diakrytyczne nad *ś*, *ź*, *ć* *dź* przed samogłoskami szeregu przedniego, grafię wyrazów o proveniencji greckiej lub łacińskiej oraz sposób użycia małych i wielkich liter. Pominięte natomiast zostały oznaczenia kreskowania staropolskiego *a* krótkiego (*á*) oraz archaiczna grafika znaków literowych *s*, *z*. Głoski *i* oraz *j*, zapisywane w oryginale jako *y*, zmienione zostały zgodnie z pisownią dzisiejszą.

⁵ Posługuję się tu terminem *nazwania*, a nie *nazwy*, wzorując się na pracach M. Kucalę (1999, s. 205–212; 2000, s. 55–66).

dyferencjacji przekazują też pewną treść językową, a więc są wyrażeniami predykatywnymi o określonym znaczeniu leksykalnym. Zaliczono je jednak do nazw własnych z racji istnienia tzw. pasa przejściowego pomiędzy nomen proprium a nomen appellativum (Jakus-Borkowa, 1987, s. 12; Kaleta, 2005, s. 18), w którym umieszcza się właśnie deskrypcje określone (por. Zmuda, 2012, s. 70). E. Rzetelska-Feleszko wyjaśnia to następująco:

Pewna część nazw własnych [...] charakteryzuje się tym, że funkcjonuje jak gdyby równocześnie na obydwu płaszczyznach: wyrazów pospolitych i nazw własnych. Mimo że pełnią one funkcję indywidualizującą, nie tracą związku z wyrazem pospolitym. [...]. Nazwy, które nie tracą związku treściowego z wyrazem pospolitym, stanowią kategorię przejściową (Rzetelska-Feleszko, 2001, s. 408).

Wystarczającym materiałem do konfrontacji przykładów wydaje się ekscerpcja 30 miejsc tekstowych w przypadku każdej ze struktur nominalnych. Nie zawsze jednak częstotliwość wystąpień danego wyrażenia sięgała tej liczby. Jednostka hasłowa przytoczona jest w postaci najczęściej występującej w obydwu tłumaczeniach, stąd np. obok hasła *najwyższy*, będącego przedstawicielem form liczniejszych, znalazły się też struktury dwuskładnikowe, tj.: *Bóg najwyższy*, *Pan najwyższy*, *Pan wysoki*.

Poddane ekscerpcji nazwania Boga Ojca występują w podanych niżej miejscach biblijnych⁶:

Bóg: Rdz 1,1.24; Wj 3,11; 18,1; Kpł 21,7; 22,33; Lb 16,9; Pwt 25,18; Joz 24,18; Sdz 13,22; Rt 1,16; 1 Sm (1 Krl) 2,2; 2 Sm (2 Krl) 7,28; 1 Krl (3 Krl) 11,23; 2 Krl (4 Krl) 6,31; 1 Krn 28,2 (3); 2 Krn 2,5; Ezd 1,5; Hi 2,9; Ps 24 (25),22; Ps 44 (45),3; Ps 70 (71),11; Ps 105 (106),14; Prz 3,7; Koh 3,7; Iz 8,10; Jr 5,5; Ez 10,19; Dn 2,28; Oz 13,4.

Jahwe: Wj 6,3.

Król: Hi 41,25; Ps 5,3; Ps 10,16; Ps 23 (24),7.8.9.10; Ps 28 (29),10; Ps 43 (44),5; Ps 46 (47),3.7.8; Ps 47 (48),3; Ps 67 (68),25; Ps 73(74),12; Ps 83 (84),4; Ps 94 (95),3 (4); Ps 97 (98),6; Ps 144 (145),1; Ps 149,2; Iz 33,22; Iz 41,21; Iz 43,15; Iz 44,6; Jr 10,10; Za 14,9.

Najwyższy: Rdz 14,18.19.20.22; Pwt 32,8; 2 Sm (2 Krl) 22,14; Ps 7,18; Ps 9,3; Ps 17 (18),14; Ps 20 (21),8; Ps 46 (47),3; Ps 49 (50), 14 (15); Ps 56 (57),3; Ps 72 (73),11; Ps 76 (77),11; Ps 77 (78),17.35.56; Ps 81 (82),6; Ps 86 (87),5; Ps 90 (91),1.9; Ps 91 (92),2; Ps 106 (107),11; Iz 14,14; Lm 3,35; Da 5,18.21; Da 7,25.27.

Odkupiciel: Iz 41,14; Iz 43,14; Iz 44,6.24; Iz 47,4; Iz 48,17; Iz 49,7.26; Iz 54,5.8; Iz 60,16; Iz 63,16;

⁶ Wymienione jednostki hasłowe podane są w postaci spetryfikowanej, funkcjonującej w języku, kulturze, liturgii, modlitwach itd. Ich forma nie zawsze dokładnie odpowiada tej, która funkcjonuje w tłumaczeniach. Tak jest np. z nazwą *Jahwe*, która w tekście występuje w formie *Jehowah* i pojawia się tylko na kartach Gd.

Pan: Rdz 4,6.15; Wj 4,10; Wj 7,19; Kpł 1,14; Kpł 3,11; Lb 3,42; Lb 6 2; Pwt 1,37; Pwt 21,8; Joz 4,14; Sdz 4,2; 1 Sm (1 Krl) 2,7; 2 Sm (2 Krl) 7,5; 1 Krl (3 Krl) 21,19; 2 Krl (4 Krl) 6,17; 1 Krn 13,14; 2 Krn 11,4; Ne 8,1; Hi 1,12; Ps 1,6; Ps 3,6; Ps 34 (35),1; Prz 3,12; Iz 12,5; Ez 6,7 (8); Jl 2,17; So 2,3; Za 2,11.

Sędzia: Rdz 18,25; Sdz 11,27; Hi 9,15; Hi 23,7; Ps 7,12; Ps 49 (50),6; Ps 74 (75),7 (8); Iz 33,22.

Wszechmocny||Wszechmogący: Rdz 28,3; Rdz 35,11; Rdz 43,14; Rdz 49,25; Wj 6,3; Hi 8,3.5; Hi 11,7; Hi 13,3; Hi 15,25; Hi 22,3.17.23.25.26; Hi 23,16; Hi 24,1; Hi 27,2.10.11.13; Hi 29,5; Hi 31,2; Hi 32,8; Hi 33,4; Hi 34,10.12; Ps 67 (68),15; Ps 90 (91),1; Iz 13,6.

Wybawiciel: 2 Sm (2 Krl) 22,2; Ps 17 (18), 3; Iz 63,8.

Zbawca: Pwt 32,15; 2 Sm (2 Krl) 22,3; Ps 17 (18), 47; Ps 24 (25), 5; Ps 50 (51), 16; Ps 64 (65), 6; Ps 84 (85), 5; Ps, 117 (118), 14; Iz 43,3.11; Iz 45,15 (16); Iz 49,26; Iz 60,16; Iz 62,11; Iz 63,8.

Pan Bóg: Rdz 2,4.8; Wj 7,16; Wj 9,30; Wj 20,2; Kpł 18,30; Pwt 3,18; Pwt 6,10; Pwt 7,21; 1 Krl (3 Krl) 8,53; 2 Krn 6,41; Ne 9,7; Ps 84 (85), 9; Ps 89 (90), 17; Iz 7,7; Iz 28,16; Iz 40,10; Iz 65,15; Jr 2,22; Jr 42,6; Ez 11,7; Ez 11,16; Ez 13,13; Ez 18,23; Ez 20,30; Jl 2,13; Ab 1,1; Jon 2,2; Mi 1,2; So 2,7.

Pan Zastępów: 1 Sm (1 Krl) 15,2; 2 Sm (2 Krl) 6,2; 2 Sm (2 Krl) 7,8; 1 Krn 17,7.24; Ps 45 (46), 8; Ps 47 (48), 9; Iz 1,9; Iz 5,9.16.24; Iz 6,5; Iz 8,13.18; Iz 14,22.23.24; Iz 17,3; Iz 19,12.16; Iz 22,25; Iz 28,5; Jr 7,3; Jr 25,27; So 2,9; Ag 1,2.5; Za 1,3.6; Ml 3,12.

Wśród nazwań Jezusa analizie poddane zostały określenia:

Baranek: J 1,29.36; Dz 8,32; 1 P 1,19; Ap 5,6.8.12.13; Ap 6,1.16; Ap 7,9.10.17; Ap 13,8; Ap 14,1.4.10; Ap 17,14; Ap 21,23.

Chrystus: Mt 2,4 (5); Mt 16,16; Mt 22,42; Mt 24,5.23; Mt 27,17.22; Mk 8,29; Mk 12,35; Mk 13,21; Mk 15,32; Łk 4,41; Łk 22,67; Łk 23,39; Łk 24,26; J 4,25.29; J 7,26.41; Dz 2,36; Dz 8,5; Dz 9,22; Rz 15,20; 1 Kor 4,10; Ga 2,21; Kol 3,1; 1 Tm 5,11; Ap 11,15; Ap 12,10 ; Ap 20,4; *Jezus*: Mt 1,16 ; Mt 2,1; Mt 3,13; Mt 23,1; Mk 1,9; Mk 2,5; Mk 5,13.21; Mk 10,5.23; Łk 2,21; Łk 4,1; Łk 6,3; Łk 14,3; J 2,2.7; J 3,3.22; J 4,17; Dz 1,1.16; Dz 2,32; 2 Kor 4,5; Hbr 4,14; Hbr 6,20; 1 J 5,1; Ap 22,16.

Król: Mt 21,5; Mt 27,11.29.37.42; Mk 15,9.12.18.26.32; Łk 23,2.3.37.38; J 1,49 (51); J 12,13.15; J 18,33,37,39; J 19,3.14.15.19.21; Dz 17,7; Ap 17,14; Ap 19,16.

Pan: Mt 8,2.6.21.25; Mt 12,8; Mt 21,3; Mk 2,23; Łk 7,31; Łk 11,1; Łk 13,15; Łk 17,5.6; Łk 19,8 ; Łk 23,42; Łk 24,34; J 4,15.19; J 6,34; J 9,37 (38); J 20,20; J 21,7; Dz 2,36; Dz 9,6; Dz 20,18 (19); 1 Kor 6,14; 1 Kor 11,23; Ef 6,10; Judy 1,4; Ap 11,15; Ap 19,16.

Pasterz: Mt 2,6; J 10,11.14.16; Hbr 13,20; 1 P 2,25; 1 P 5,4.

Zbawiciel: Łk 2,11; J 4,42; Dz 5,31; Dz 13,23; Ef 5,23; Flp 3,20; 1 Tm 1,1; 2 Tm 1,10; Tt 1,4; Tt 2,13; Tt 3,6; 2 P 1,1.11; 2 P 2,20; 2 P 3,2.18; 1 J 4,14.

Jezus Chrystus: Mt 1,1; Mt 16,20; J 1,17; J 17,3; Dz 3,20; Dz 4,33; Dz 5,42; Dz 8,37; Rz 1,8; Rz 2,16; Rz 5,15.17; 2 Kor 4,6; Flp 1,11; 2 Tm 4,1; Tt 1,4; Flm 1,9; Hbr 13,8; 1 P 2,5; 1 P 3,21; 2 P 1,8; 2 P 2,20; Judy 1,17.21.25; Ap 1,1.2.5; Ap 12,17; Ap 22,21.

Syn Boży: Mt 4,3.6; Mt 8,29; Mt 14,33; Mt 16,16; Mt 26,63; Mt 27,40.54; Mk 1,1; Mk 3,11; Mk 5,7; Mk 14,61; Łk 1,35; Łk 4,3.9.41; Łk 22,70; J 1,34; J 3,18; J 5,25; J 6,69; J 10,36; J 11,4; J 20,31; Dz 8,37; Dz 9,20; Rz 1,4; Hbr 4,14; 1J 3,8; Ap 2,18.

Syn Człowieczy: Mt 9,6; Mt 11,19; Mt 12,8; Mt 13,37.41; Mt 16,13.27; Mt 17,9.22; Mt 19,28; Mt 20,18.27 (28); Mt 26,2; Mk 2,10; Mk 8,31; Mk 9,8 (9).11(12).30(31); Łk 5,24; Łk 6,5; Łk 9,26.44; Łk 11,30; Łk 12,40; J 1,51 (52); J 3,13.14; J 5,27; Ap 1,13; Ap 14,14.

Syn Dawidowy: Mt 1,1; Mt 9,27; Mt 12,23; Mt 15,22; Mt 20,30.31; Mt 21,9.15; Mk 10,47.48; Mk 12,35; Łk 18,38.39; Łk 20,41.

Na 268 struktur nominalnych określających Chrystusa aż 262 (98%) to struktury takie same w obydwu przekładach. Nieco liczniejsze są różnice w nazwaniach Boga starotestamentowego. Jest ich 46 (19%) na 246 (81%) badanych form tekstowych. Po zsumowaniu wszystkich nazw własnych (Stary i Nowy Testament) struktury tożsame stanowią dokładnie 90% badanej leksyki onimicznej.

Powinowactwo leksykalne Wuj i Gd nie jest zaskakujące. Podobne wyniki badań (oparte na znacznie większym materiale badawczym) w zakresie leksyki Nowego Testamentu Gd zaprezentował wspomniany już T. Lisowski (2010). Na potrzeby tej pracy skoncentrowano się jednak na tych miejscach tekstu, które stanowią o odrębności badanych przekładów. Próbę wyselekcjonowania, scharakteryzowania i sklasyfikowania różnych rodzajów rozbieżności w nazwaniach Boga Ojca i Jezusa przedstawiono poniżej.

W strukturach nominalnych określających Boga starotestamentowego odnotowano następujące niezgodności:

1. Nazwa o postaci rzeczownikowej lub imiesłowowej w funkcji rzeczownika (substancywizacja) w opozycji do innej formy rzeczownikowej/imiesłowowej, ale pozostającej z nią w mniej lub bardziej ścisłej relacji synonimicznej. Mamy tu głównie do czynienia z oscylacją w obrębie pojęć teokratycznych (*Bóg, Pan*), pojęć transcendentnych (*Wszchemogący, Wszchemocny*) oraz nazywaniem Boga jako wybawiciela (*Zbawiciel, Wybawiciel, Zbawienie*). Pojawia się też określenie, które moglibyśmy zaliczyć do terminologii astralnej (*Niebieski*). Egzemplifikują to następujące miejsca tekstowe:

	Wuj	Gd
Prz 3,7	<i>Bóg</i>	<i>Pan</i>
Hi 8,3	<i>Wszchemogący</i>	<i>Wszchemocny</i>
Hi 22,3	<i>Bóg</i>	<i>Wszchemogący</i>
Ps 67 (68),15	<i>Niebieski</i>	<i>Wszchemogący</i>
Iz 13,6	<i>Pan</i>	<i>Wszchemocny</i>
2 Sm (2 Krl) 22,2	<i>Zbawiciel</i>	<i>Wymbawiciel</i>
Ps 117 (118),14	<i>Zbawienie</i>	<i>Wymbawiciel</i>

2. Postać rzeczownikowa w opozycji do rzeczownika o odmiennej wartości semantycznej:

	Wuj	Gd
Wj 6,3	<i>Adonaj</i>	<i>Jehowah</i>

O różnej semantyce tych określeń decyduje to, że *Adonaj*, czyli ‘mój Pan’, pojęcie teokratyczne, będące formułą zwracania się do Boga, jest określeniem pozostającym jednak na poziomie pewnej ogólności w stosunku do imienia własnego Boga, jakim jest *Jahwe* czy w tym przypadku *Jehowah*. Nie można więc traktować ich jako synonimów, a co najwyżej jako różne określenia tego samego desygnatu. Wujek jest konsekwentny w tłumaczeniu tetragramu, podążając za Septuagintą i Wulgatą, które zapisują go odpowiednio jako *Kyrios*||*Dominus* lub *Deos*||*Deus* (‘Pan’ lub ‘Bóg’). W Wj 6,3 tłumacz wybiera jednak hebrajską postać *Adonaj*. Warto tu zauważyć, że nazwy *Jahwe* w ogóle nie ma w przekładzie Wujka, jeśli natomiast chodzi o Gd, to Wj 6,3 jest jedynym miejscem tekstu, w którym koncordancje poświadczają użycie tego określenia (www.biblia.info.pl/biblia.php; dostęp: 26 VI 2011).

3. Określenie o funkcji rzeczownikowej (substancywizacja), ale gramatycznie mające postać przymiotnika w stopniu równym (*gradus positivus*) w opozycji do *gradus superlativus* tego samego przymiotnika:

	Wuj	Gd
Da 7,25	<i>Wysoki</i>	<i>Nawwyższy</i>

4. Pojedynczy komponent leksykalny w opozycji do struktury nominalnej dwuwyrazowej, która przybiera postać związku atrybutywnego. Komponent jednowyrazowy z tłumaczenia Wujkowego (przymiotnik, rzeczownik) w przekładzie protestanckim zostaje uzupełniony o podmiot *Bóg*. Tego typu uzupełnienia

D. Bieńkowska nazywa rzeczownikowymi wtrętami, będącymi „wynikiem sposobu translacji łacińskich przymiotników, które w kontekście mogły występować jako podmiot lub jako dopełnienie podstawy czasownikowej. Uściślenie owej funkcji wymagało wprowadzenia do tekstu przekładowego frazemu zamiast leksemu” (Bieńkowska, 1999, s. 14–15). Opisaną sytuację językową obrazują przykłady:

	Wuj	Gd
Da 5,21	<i>Nawyszszy</i>	<i>Bog Nawyszszy</i>
Ps 24 (25),5	<i>Zbawiciel</i>	<i>Bog zbawienia</i>

5. Struktura nominalna dwuwyrazowa w opozycji do struktury jednowyrazowej:

	Wuj	Gd
Ps 90 (91),1	<i>Bóg niebieski</i>	<i>Wszchemocny</i>
Iz 49,26	<i>Pan wybawiający</i>	<i>Zbawiciel</i>
Iz 60,16	<i>Pan zbawiający</i>	<i>Zbawiciel</i>

Jak widać, mamy tu do czynienia z procesem odwrotnym do zjawiska opisanego w punkcie 4, lecz nie jest to odwrotność analogiczna. Struktura atrybucyjna opiera się bowiem przeważnie na związku rzeczownika z imiesłowem przymiotnikowym czynnym (*wybawiający*, *zbawiający*), a członek pełniący funkcję przydawki nie jest identyczny z paralelną formą jednowyrazową. Różnica nie polega zatem tylko na wyeliminowaniu wtrętu rzeczownikowego, ale także na zmianie słowotwórczej elementu wspólnego (*wybawiający* → *Zbawiciel*). W Ps 90,1 brak jakiegokolwiek pokrewieństwa wyrazowego między wariantami tekstowymi, gdyż leksemy *niebieski* i *wszchemocny* poza tekstem przekładowym mają zupełnie rozbieżne znaczenia⁷. J. Kuryłowicz (1987, s. 500–505) określa tego typu alternacje mianem synonimów kombinatorycznych.

6. Struktura nominalna dwuwyrazowa w opozycji do innej struktury dwuwyrazowej. Alternacja dotyczy tu wyłącznie członu dopełniającego i polega na zastąpieniu *gradus positivus* przez *gradus superlativus* (*wysoki* → *nawyszszy*), formy starszej przez formę nowszą (*wszchemocny* → *wszchemogący*)⁸ lub rzeczownika przez imiesłów w funkcji przymiotnika (*Bóg* → *Panujący*):

⁷ *Wszchemocny* to ktoś o ‘mocy nieograniczonej, wszystko mogący’ (SL), *niebieski* należy natomiast rozumieć jako ‘nieba się tyjący’ (SL), a więc mający bezpośrednie odniesienie do ‘sklepienia niebieskiego, firmamentu’ (SPXVI).

⁸ Leksem *wszchemogący* nie jest odnotowany w SL, jego poświadczenie znajdujemy już natomiast w SJPDor oraz w najnowszych słownikach języka polskiego (np. SDub).

	Wuj	Gd
Rdz 14,19	<i>Bóg wysoki</i>	<i>Bog nawyższy</i>
Ps 46 (47),3	<i>Pan wysoki</i>	<i>Pan nawyższy</i>
Rdz 43,14	<i>Bóg wszechmocny</i>	<i>Bog wszechmogący</i>
Iz 7,7	<i>Pan Bóg</i>	<i>Pan Panujący</i>
Iz 28,16	<i>Pan Bóg</i>	<i>Panujący Pan</i>

7. Struktura dwuwyrzowa w opozycji do struktury trójczłonowej, przybierającej postać konstrukcji: człon nominalny (rzeczownik) + człon atrybutywny (zaimek) + człon nominalny (rzeczownik), np.:

	Wuj	Gd
Ps 84 (85),9	<i>Pan Bóg</i>	<i>Bog, on Pan</i>

8. Opozycję do nazwy stanowi brak formy w którymś z przykładów, np.:

	Wuj	Gd
Ps 10,16	–	<i>Krol</i>
Ps 72 (73),11	–	<i>Nawyższy</i>
Da 7,27	<i>Nawysszy</i>	–
Rdz 18,25	–	<i>sędzia</i>

Nieliczne rozbieżności w strukturach nominalnych określających Jezusa można sklasyfikować w sposób następujący:

1. Alternacja w obrębie pojedynczych komponentów (nazwa za nazwą):

	Wuj	Gd
Mk 2,23	<i>Pan</i>	<i>Jezus</i>

Określenie teokratyczne *Pan* stoi tu w opozycji do imienia własnego⁹. Greckie *Iesus*, które pochodzi od hebr. *Jeszua* lub *Jehoszua*, w dosłownym tłumaczeniu oznacza 'Jahwe zbawia', co odzwierciedla, głęboko zakorzenioną w kulturze semickiej i przejętą przez kulturę chrześcijańską wiarę w to, że imię jest niemal substancjalną częścią osoby, która je nosi (*nomen est omen*). Ponadto

⁹ Por. opozycję: *Adonaj* — *Jehowah* w analizie dotyczącej określeń Boga Ojca.

stanowi profetyczny wyraz przypisanej każdemu życiowej roli. Przed Jezusem z Nazaretu to samo imię nosił Jozue (Lb 27,18–23), a także najprawdopodobniej Barabasz (Mt 27,16–26) (SNT).

2. Struktura nominalna dwuwyrazowa w opozycji do innej struktury dwuwyrazowej:

	Wuj	Gd
Dz 4,33	<i>Jesus Christus</i>	<i>Pan Jezus</i>
Mk 12,35	<i>syn Dawidowy</i>	<i>Syn Dawidow</i>

W przykładach z Dz 4,33 mamy do czynienia z takim rodzajem alternacji, gdzie obydwa warianty są konstrukcjami apozycyjnymi, złożonymi z rzeczowników pozostających z sobą w związku zgody. Określenie *Jezus Chrystus* jest połączeniem imienia własnego oraz nazwy wyrażającej posłannictwo Syna Bożego, ponieważ gr. *Christos* to 'Pomazaniec'. Takie zestawienie leksykalne pozwala na powiązanie postaci historycznej — Jezusa z Nazaretu — z przedmiotem wiary chrześcijańskiej (SNT). Wydaje się, że w strukturze użytej w Gd członem apozycyjnym jest wyraz *Pan*, który pełni tu funkcję określenia jakościowego — tytułu grzecznościowego. Przykłady z Mk 12,35 są strukturami atrybucyjnymi, niezgodność między członami określającymi wynika zaś z przekształcenia na poziomie składniowym — przydawki przymiotnej przynależnościowej w przydawkę dopełniaczową (*Dawidowy* → *Dawidow*). Nie powoduje to jednak rozbieżności semantycznej, gdyż podstawa leksykalna pozostaje ta sama.

3. Struktura dwuwyrazowa w opozycji do struktury wielowyrazowej. Po przekształceniu konstrukcji o postaci: człon nominalny (rzeczownik) + człon atrybutywny (rzeczownik) otrzymujemy konstrukcję: człon nominalny (rzeczownik) + człon atrybutywny (zaimek) + człon atrybutywny (przymiotnik w funkcji rzeczownika). Oto przykład:

	Wuj	Gd
Mk 14,61	<i>syn Boga</i>	<i>Syn onego błogosławionego</i>

4. Brak formy w jednym z przykładów:

	Wuj	Gd
Ap 6,16	–	<i>Baranek</i>
Judy 1,25	<i>Jesus Christus</i>	–

5. Alternacja na poziomie fonetyczno-graficznym:

	Wuj	Gd
Mk 13,21	<i>Christus</i>	<i>Chrystus</i>
J 3,3	<i>Jesus</i>	<i>Jezus</i>
Dz 5,42	<i>Jesus Christus</i>	<i>Jezus Chrystus</i>

O różnicach tych decydują względy historyczne. Sposób zapisu, który stosuje Wujek, jest starszy, występuje zresztą, nie licząc kilku wyjątków, raczej konsekwentnie w całym tekście jego przekładu. W Gd widać już ustabilizowaną zasadę nie tylko w zapisie tych konkretnych wyrazów, ale także ogólnie w stosowaniu i po spółgłoskach miękkich oraz y po twardych. Ze względu na konsekwencję w używaniu tych dwu rodzajów zapisów oraz zważywszy na nieistotność zjawiska w aspekcie semantyczno-stylistycznym, różnice te nie zostały ujęte w analizie statystycznej badanej leksyki.

3.2. Toponimy biblijne

Toponimy reprezentowane są tu przez 10 wybranych jednostek hasłowych. Wśród wariantów translacyjnych są zarówno nazwy jednowyrazowe, jak i nazwy złożone z dwóch komponentów leksykalnych (*ziemia Judska*, *ziemia Chananejska*, *Kana Galilejska*). Każda jednostka hasłowa, której liczba wystąpień na to pozwala, skonfrontowana jest maksymalnie w 30 miejscach tekstowych obydwu przekładów¹⁰.

Babilon (gr. *Babylon*, hebr. *Babel*): 2 Krl (4 Krl) 17,24; 2 Krl (4 Krl) 20,14; 2 Krn 33,11; Ezd 5,12.17; Ezd 6,1; Ezd 7,6.9; Iz 13,1.19; Iz 14,22; Iz 21,4.9; Jr 27,16; Jr 39,7; Jer 51,64; Jr 52,11; Ez 12,13; Ez 17,12; Mi 4,10; Mt 1,11.17; Dz 7,43; 1 P 5,13; Ap 14,8; Ap 16,19; Ap 17,5; Ap 18,2.10.21.

Betelem (gr. *Bethleem*, hebr. *Bet Lehem*): Rdz 35,19; Rdz 48,7; Joz 19,15; Sdz 12,8.10; Sdz 17,7; Sdz 19,18; Rt 1,2; Rt 2,4; Rt 4,11; 1 Sm (1 Krl) 16,4; 1 Sm (1 Krl) 17,12; 1 Sm (1 Krl) 20,6; 2 Sm (2 Krl) 2,32; 2 Sm (2 Krl) 23,14; 2; Krn 11,6; Jr 41,17; Mi 5,2; Mt 2,1.5.6.8.16; Łk 2,4.11.15; J 7,42.

Galilea (gr. *Galilaia*, od hebr. *ha(g)-galil* 'okreg, powiat' (SNT)): Mt 2,22; Mt 3,13; Mt 4,12.15.23.25; Mt 17,22; Mt 19,1; Mt 26,32 (33); Mt 27,55; Mt 28,7.10.16; Mk 1,14; Mk 14,28; Mk 15,41; Mk 16,7; Łk 2,4; Łk 2,39; Łk 4,14; Łk 5,17; Łk 8,26; J 1,43 (44); J 4,4.45; J 7,1.9; Dz 9,31; Dz 10,37; Dz 13,31.

Gomora: Rdz 10,19; Rdz 13,10; Rdz 18,20; Rdz 19,24.28; Pwt 29,23; Pwt 32,32; Iz 1,9; Iz 13,19; Jr 23,14; Jr 49,18; Jr 50,40; Am 4,11; So 2,9; Mt 10,15; Rz 9,29; 2 P 2,6; Jud 1,7.

¹⁰ Nie każda jednostka hasłowa ma frekwencję pozwalającą na skonfrontowanie jej w założonej maksymalnej liczbie 30 miejsc tekstowych.

Jeruzalem||*Jerozolima* (gr. *Ierosolyma*, *Ierousalem*, hebr. *Yeruszalem*, *Yeruzsalaim* (SNT)): 2 Sm (1 Krl) 5,5.14; 1 Krl (3 Krl) 8,1; Ezd 9,9; Ezd 10,7; Mt 2,1.3; Mt 3,5; Mt 4,25; Mt 15,1; Mk 3,8.22; Mk 11,11; Łk 2,22; Łk 5,17; Łk 13,22; Łk 21,20; J 1,19; J 5,1; J 10,22; J 12,12; Dz 2,5; Dz 5,28; Dz 11,2; Rz 15,19; 1 Kor 16,3; Gal 1,17; Gal 4,25; Ap 21,2,10.

Jerycho (gr. *Ierikho*, od hebr. *Yericho* (SNT)): Lb 22,1; Lb 26,3.63; Lb 31,12; Lb 34,15; Lb 35,1; Pwt 32,49; Pwt 34,1.3; Joz 2,1; Joz 3,16 (17); Joz 10,1.28; Joz 16,1.7; 2 Sm (2 Krl) 10,5; 1 Krl (3 Krl) 16,34; 2 Krl (4 Krl) 2,4.15; 1 Krn 19,5; 2 Krn 28,15; Ezd 2,34; Ne 3,2; Jr 52,8; Mt 20,29; Mk 10,46; Łk 10,30; Łk 18,35; Łk 19,1; Hbr 11,30.

Judea (gr. *Ioudaia*: Iz 7,6; Jr 22,30): Jr 27,20; Mt 2,22; Mt 3,5; Mt 4,25; Mt 19,1; Mt 24,16; Mk 3,7; Mk 10,1; Mk 13,14; Łk 1,5.65; Łk 2,4; Łk 6,17; Łk 7,17; Łk 21,21; Łk 23,5; J 4,3.47.54; J 7,1.3; J 11,7; Dz 1,8; Dz 2,9; Dz 15,1; Rz 15,31; 2 Kor 1,16; 1 Tes 2,14.

Kanaan (inaczej *Chanaan*, hebr. *Kěna 'an*): Rdz 13,12; Rdz 31,18; Rdz 50,5; Wj 6,4; Wj 16,35; Kpł 14,34; Kpł 18,3; Kpł 25,38; Lb 13,3.18; Lb 33,40; Pwt 32,49; Joz 5,12; Joz 14,1; Joz 21,2; Joz 24,3; Sdz 4,23; Sdz 5,19; 1 Krn 16,18; Ps 104 (105), 11; Iz 23,11; Ez 16,3; Oz 12,7; So 1,11; So 2,5; Dz 7,11; Dz 13,19.

Kana Galilejska (gr. *Kana*, od hebr. *Qana* 'trzcina' (SNT)): Joz 19,28; J 2,1.11; J 4,46; J 21,2.

*Sodoma*¹¹: Rdz 10,19; Rdz 13,10; Rdz 18,16.20.22; Rdz 19,1.24.28; Pwt 29,23; Iz 1,9; Iz 13,19; Jr 23,14; Jr 49,18; Jr 50,40; Lm 4,6; Ez 16,46.48.49.53.55.56; Am 4,11; So 2,9; Mt 10,15; Mt 11,23; Łk 10,12; Łk 17,29; Rz 9,29; Jud 1,7; Ap 11,8.

Zestawienie przytoczonych miejsc tekstowych, podobnie jak w poprzedniej grupie nazw, wypada na korzyść form identycznych w obydwu tłumaczeniach — 203 (79%) spośród 257 wszystkich badanych jednostek. I tu jednak zgodność form nie jest bezwzględną regułą. Rozbieżności dotyczą najczęściej wyłącznie strony graficznej, rzadziej braku formy w jednym z tekstów. Niekiedy pojawiają się też różnice na poziomie słotwórczym lub polegające na zastosowaniu synonimu danej nazwy. Choć nie powodują one zmiany znaczenia, warte są zauważenia i wyselekcjonowania:

1. Niezgodność na poziomie słotwórczym, np.:

	Wuj	Gd
Mt 10,15	<i>ziemia Gomorreyska</i>	<i>ziemia Gomorska</i>
Mt 2,1	<i>Jerozolima</i>	<i>Jeruzalem</i>

Różnice te polegają na zmianie przyrostków słotwórczych bądź to w formie przymiotnika (*Gomorreyska* → *Gomorska*) przy nazwach dwuczłonowych,

¹¹ Zob. hasło *Gomora*.

bądź w formie rzeczownika nazw jednoczłonowych (*Jerozolima* → *Jeruzalem*). O zainteresowaniu, jakie wywołała wśród badaczy wariantywność nazwy świętego miasta, wspomina D. Bieńkowska:

Zagadnieniem najtrudniejszym jest dociekanie przyczyn istnienia owej podwójnej formy w źródłach oryginalnych, jak i wyborów dokonanych przez autorów przekładów. Interpretacji istnienia oboczności *Jerozolima*//*Jeruzalem* jest wiele, a stanowiska badaczy są podzielone. Na wybór jednej z form i jej wprowadzenie do przekładu wpływ mogły mieć źródła, z których tłumaczenia dokonano, zwłaszcza w translacji Wujkowej przyczyna ta mogła mieć istotne znaczenie (Bieńkowska, 2002, s. 90)

Dalej autorka cytuje stwierdzenie Józefa Kudasiewicza, że formę hebraizującą, jaką jest *Jeruzalem*, można spotkać „prawie powszechnie w LXX [Septuagincie]” (Bieńkowska, 2002, s. 90), natomiast *Jerozolima* — forma zhellenizowana — „poświadczona jest przez autorów greckich i przez papirusy” (Kudasiewicz, 1973 s. 91). Z przedstawionej powyżej ekscerpcji wynika, że zarówno Wujek, jak i Mikołajewski posługują się z dużą konsekwencją formą hebrajską. Tylko w dwóch spośród badanych miejsc tekstowych (Mt 2,1; Mt 2,3) przekład katolicki odbiega od tej reguły i stosuje grecką postać nazwy — *Jerozolima*. Są to zresztą jedyne dwa przypadki niezgodności analizowanych tłumaczeń tego toponimu.

2. Niezgodność na poziomie czysto leksykalnym, polegająca na wariantywności w obrębie synonimów danej nazwy. Niekiedy jest to zamiana określenia jednoczłonowego na dwuczłonowe lub odwrotnie (por. Łk 5,17; Iz 7,6 lub 2 P 2,6), innym razem rozbieżność wynika z synonimicznej wymiany jednego, zazwyczaj atrybutywnego, członu konstrukcji dwuskładnikowej (*Żydowska* → *Judska*). W przykładzie Mk 10,1 mamy wyjątkowo do czynienia z niezgodnością w członie nominalnym oraz dodatkowo zmianę liczby pojedynczej na liczbę mnogą.

	Wuj	Gd
Łk 5,17	<i>Galilea</i>	<i>miasteczka Galilejskie</i>
2 P 2,6	<i>miasto Gomoreyczyków</i>	<i>Gomorra</i>
Iz 7,6	<i>Juda</i>	<i>ziemia Judska</i>
Mt 2,22	<i>Żydowska ziemia</i>	<i>Judska ziemia</i>
Mk 3,7	<i>Żydowska ziemia</i>	<i>ziemia Judska</i>
Mk 10,1	<i>Żydowska ziemia</i>	<i>granice Judskie</i>
Łk 1,65	<i>Żydowska ziemia</i>	<i>krajina Judska</i>

3. Niezgodność spowodowana zmianą rodzaju przydawki z przymiotnikowej na dopełniaczową, np.:

	Wuj	Gd
Joz 14,1	<i>ziemia Chanaan</i>	<i>ziemia Chananejska</i>

Przykład ten nie jest reprezentatywny, jeśli chodzi o regułę stosowania rodzajów przydawek w przypadku tłumaczenia Wujkowego, w którym przydawki przymiotne znacznie przeważają nad dopełniaczowymi (por. Szurek, 2013b, s. 174 i 269).

4. Niezgodność polegająca na zastosowaniu zabiegu *pars pro toto*, np.:

	Wuj	Gd
Ap 14,8	<i>Babylonia</i>	<i>Babilon</i>
Ap 16,19	<i>Babilonia</i>	<i>Babilon</i>

Nazwa *Babilon* pozostaje w stosunku do *Babilonii* w relacji hiponimicznej. Miasto Babilon było bowiem stolicą starożytnego państwa Babilonii. Z ekscerpacji wynika, że Wujek tylko we fragmentach z Apokalipsy odnosi się do całej Babilonii zamiast do miasta Babilon, w czym odbiega nawet od tłumaczenia owych miejsc przez Wulgatę.

5. Niezgodność wynikająca z braku nazwy w jednym z przekładów, np.:

	Wuj	Gd
Iz 21,4	<i>Babilon</i>	–
Mt 1,11	–	<i>Babilon</i>
Pwt 32,32	<i>Gomorrha</i>	–
Sdz 4,23	<i>Chanaan</i>	–
So 1,11	<i>Chanaan</i>	–
Łk 1,5	<i>Żydowska ziemia</i>	–

Eliminacja formy mianownikowej nomen proprium z wypowiedzenia spowodowana jest najczęściej zmianą przydawki rzeczownej na przymiotną (*Król Chanaan* → *Król Chananejski*) bądź wstawieniem przydawki przymiotnej w miejsce przydawki przyimkowej (*zaprowadzenie do Babilonu* → *przeprowadzenie Babilońskie*).

6. Niezgodność w zapisie ortograficznym lub natury fonetycznej, np.:

	Wuj	Gd
J 7,42	<i>Bethlehem</i>	<i>Betlehem</i>
Łk 2,15	<i>Bethleem</i>	<i>Betlehem</i>
Mt 2,22	<i>strony Galilejskie</i>	<i>strony Galilejskie</i>
Mt 3,13	<i>Galilea</i>	<i>Galileja</i>
Pwt 29,23	<i>Gomorrha</i>	<i>Gomorra</i>
J 2,1	<i>Kana Galilejska</i>	<i>Kana Galilejska</i>

	Wuj	Gd
Ezd 7,6	<i>Babylon</i>	<i>Babilon</i>
Lb 26,3	<i>Jerycho</i>	<i>Jericho</i>

Należy zaznaczyć, że zmiany będące skutkiem tego typu rozbieżności nie stanowią podstawy, aby w ogólnej statystyce zaliczyć owe formy do grupy jednostek diametralnie różnych. Niezgodności te bowiem są kwestią historycznie uwarunkowanych reguł ortografii. Należy pamiętać, że obydwa tłumaczenia Biblii dzieli nieco ponad trzydzieści lat, co widoczne jest w o wiele bliższej współczesnym normom zapisu ortograficznego leksyke przekładu gdańskiego.

4. ZAKOŃCZENIE

Niniejszy artykuł powstał na bazie wyników analiz przeprowadzanych na tekście Wuj i Gd w celu zbadania stopnia pokrewieństwa językowego obydwu przekładów. Badania były przeprowadzane na podstawie konfrontacji obszer-nych próbek tekstowych z zakresu konstrukcji składniowych i stałych połączeń wyrazowych (zob. Szurek, 2013b, s. 174 i 269). W trakcie analiz komparatywnych naturalnie wyłoniła się również trzecia płaszczyzna językowa — dotycząca warstwy leksykalnej, w tym obszerna grupa nazw własnych z zakresu antroponii i toponimii biblijnej. Ostatecznie badania dotyczące leksyki nie zostały opublikowane wraz z analizami i omówieniami pozostałych warstw językowych, co wynikało z przekonania o wtórności takowych badań. Jakkolwiek konfrontacje tekstów źródłowych pod względem leksykalnym przywołały wiele ciekawych obserwacji poczynionych z perspektywy odwrotnej — przybliżającej te nieliczne miejsca tekstowe, gdzie leksyka Wuj i Gd różni się od siebie w rozmaitych aspektach. Zaprezentowana powyżej klasyfikacja różnic w zakresie słownictwa Wuj i Gd świadczy o tym, że każdy tekst jest w pewnym stopniu odzwierciedleniem osobowości tłumacza i kontekstu czasowo-kulturowego danej rzeczywistości. Dzieje się tak nawet wówczas, gdy tłumacz wzoruje się na usankcjonowanych wcześniej wzorcach językowo-stylistycznych.

ŹRÓDŁA

- Wuj — Biblia to iest Księgi Starego y Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starého, w Kościele powŹzechnym przyiętego, na PolŹki ięzyk z nowu z pilnością przelożone. Z dokładaniem textv Zydowskiego y Gręckiego, [...]. Kraków 1599 [cyfrowa kopia oryginalnego wydania Biblii Wujka dostępna w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej].

- Gd — Biblia Święta To jeŃt Księgi Starego y Nowego Przymierza z Zydowskiego y Gréckiego Ięzyka na Poljki pilnie y wiernie przetłumáczzone. Gdańsk 1632 [cyfrowa kopia oryginalnego wydania Biblii gdańskiej].
- Brz — Biblia Brzeska — Biblia Święta, to jest księgi Starego i Nowego Zakonu, Brest 1563, hrsg. von H. Rothe und F. Scholz. Biblia Slavica, Serie II. Polnische Bibeln, Band 2, Teil 1. Stary Zakon; Teil 2. Księgi Nowego Testamentu. Kommentare. Paderborn–München–Wien–Zürich: F. Schöningh, 2001.
- MSBGod — J. Godyń. Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblizmów języka polskiego. Wyd. 2 popr., uzup. i rozszerz. Warszawa–Kraków: Oficyna Wydawnicza Rytm–TMJP, 2006.
- SJPDor — W. Doroszewski (red.), Słownik języka polskiego. T. 1–11. Przedruk elektroniczny z pierwodruku: Warszawa: Wiedza Powszechna, 1958–1962; PWN, 1963–1969; Wyd. Naukowe PWN, 1997.
- SDub — S. Dubisz (red.), Uniwersalny słownik języka polskiego. T. 1–4. [Wersja CD]. Wyd. Naukowe PWN, 2006.
- SL — S. B. Linde. Słownik języka polskiego. T. 1–6. Warszawa, 1807–1814.
- SNT — X. Léon-Dufour. Słownik Nowego Testamentu. Przeł. i oprac. K. Romaniuk. Wyd. 4. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1998.
- SpXVI — M. R. Mayenowa i in. (red.), Słownik polszczyzny XVI wieku. T. 1–33. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1966–2009.

LITERATURA

- Adamek, Z., Koziaara, S. (red.). (1999). Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego. Z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka. Tarnów: Wyd. Biblos.
- Bieńkowska, D. (1992a). Jakub Wujek — nowator czy tradycjonalista? W: M. Kamińska, E. Małek (red.), Biblia a kultura Europy. 200 lata chrześcijaństwa. Łódź: Wyd. UŁ, s. 143–151.
- Bieńkowska, D. (1992b). Styl językowy przekładu Nowego Testamentu Jakuba Wujka (na materiale czterech Ewangelii). Łódź: Wyd. UŁ.
- Bieńkowska, D. (1997). Renesansowy charakter przekładów Biblii J. Wujka (na materiale Psalterza). W: J. Dorul'a (red.), O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov. Bratislava: Slavistický Kabinet SAV, s. 107–117.
- Bieńkowska, D. (1999). Słownictwo i frazeologia w Psalterzu przełożonym przez ks. Jakuba Wujka (1594), t. 1. Łódź: Wyd. UŁ.
- Bieńkowska, D. (2002). Polski styl biblijny. Łódź: Archidiecezjalne Wyd. Łódzkie.
- Długosz-Kurczabowa, K. (2007). Szkice z dziejów języka religijnego. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Grabner-Haider, A. (red.) (1994). Praktyczny słownik biblijny. Opracowanie zbiorowe katolickich i protestanckich teologów. Przeł. i oprac. T. Mieszkowski, P. Pachciarek. Warszawa: PAX–Wyd. Księży Pallotynów.
- Jakus-Borkowa, E. (1987). Nazewnictwo polskie. Opole: WSP im. Powstańców Śląskich.
- Kaleta, Z. (2005). Teoria nazw własnych. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), Polskie nazwy własne. Encyklopedia. [Wyd. 2]. Warszawa–Kraków: IJP PAN, s. 15–36.
- Kobiels, S. (2002). Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze. Warszawa: PAX.
- Kossowska, M. (1968). Biblia w języku polskim. T. 1. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.

- Kossowska, M. (1969). Biblia w języku polskim. T. 2. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Kozłara, S. (2001). Frazeologia biblijna w języku polskim. Kraków: Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Kozłara, S. (2002). Rola Biblii Gdańskiej w kształtowaniu stylowej odrębności polszczyzny biblijnej. *Myśl Protestancka*, 3–4, s. 69–80.
- Kucała, M. (1999). Nazywanie Chrystusa w historii polszczyzny. W: B. Kreja (red.), *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*. Gdańsk: Wyd. UG, s. 205–212.
- Kucała, M. (2000). Nazywanie Boga Ojca w historii polszczyzny. W: M. Ołdakowska-Kuflowa, U. M. Mazurczak (red.), *Obraz Boga Ojca w kulturze*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, s. 55–66.
- Kudasiewicz, J. (1973). Nazwy *Jeruzalem* i *Jerozolima* w użyciu św. Łukasza. *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*, 20, z. 1, s. 17–36.
- Kuryłowicz, J. (1987). Synonimika i kontekst w Zeszytach próbnym Słownika polszczyzny XVI wieku. W: J. Kuryłowicz, *Studia językoznawcze. Wybór prac opublikowanych w „Języku Polskim”*. Warszawa: Państwowe Wyd. Naukowe, s. 500–506.
- Lisowski, T. (2010). *Sola Scriptura. Leksyka Nowego Testamentu Biblii gdańskiej (1632) na tle porównawczym. Ujęcie kwantytatywno-dystrybucyjne*. Poznań: Wyd. Rys.
- Małec, M. (1992). Miejsce imion biblijnych w antroponimii polskiej. W: M. Kamińska, E. Małek (red.), *Biblia a kultura Europy. 200 lat chrześcijaństwa*. Łódź: Wyd. UŁ, s. 86–94.
- Matuszczyk, B. (2002). Biblia Gdańska (1632) wobec wzorca polskiego stylu biblijnego. *Myśl Protestancka* 3–4, s. 81–86.
- Rzetełska-Feleszko, E. (2001). Nazwy własne. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Sobczykowa, J. (2000). O językoznawczej wartości komentarza w Biblii Jakuba Wujka. W: E. Woźniak (red.), *Inspiracje chrześcijańskie w kulturze Europy*. Łódź 2000: Archidiecezjalne Wyd. Łódzkie, s. 155–167.
- Sowa, F. (1992). Osobowe nazwy własne w polskich przekładach Biblii. W: M. Kamińska, E. Małek (red.), *Biblia a kultura Europy. 200 lat chrześcijaństwa*. Łódź: Wyd. UŁ.
- Szurek, M. M. (2013a). Nazwy roślin i zwierząt jako źródło symboliki miłosnej w biblijnej Pieśni nad Pieśniami (porównanie wybranych przekładów polskich). W: P. Biezkowska i in. (red.), *Wynaturzenie. Literatura, kultura, język, translatoryka*. Gdańsk: Wyd. UG, s. 203–210.
- Szurek, M. M. (2013b). *Z dziejów polszczyzny biblijnej. Biblia Wujka (1599) a Biblia gdańska (1632). Studium komparatywne*. Kraków: Collegium Columbinum.
- Zarębski, R. (2005a). O rytualnym aspekcie zmiany imion w Biblii. W: R. Zarębski (red.), *Rytuał. Język — religia. Materiały z konferencji 17–19 maja 2004 r.* Łódź: Archidiecezjalne Wyd. Łódzkie, s. 611–622.
- Zarębski, R. (2005b). *Słownik nazw osobowych w polskich przekładach Nowego Testamentu*. Łódź: Archidiecezjalne Wyd. Łódzkie.
- Zarębski, R. (2006). *Nazwy osobowe w polskich przekładach Nowego Testamentu*. Łódź: Archidiecezjalne Wyd. Łódzkie.
- Zmuda, E. (2012). *Nominacje istot duchowych w pismach wybranych mistyków. Studium teolingwistyczne*. Kraków: Akademia Ignatianum–WAM.

SUMMARY

BIBLICAL PROPER NAMES IN TERMS OF HISTORICAL-COMPARATIVE
(ON THE MATERIAL OF THE BIBLE OF JAKUB WUJEK AND THE BIBLE OF GDAŃSK)

The article draws attention to those aspects of language which show the individual nature of the Bible of Jakub Wujek and The Bible of Gdańsk. These bibles are actually two different works of this translation, with different confessional affiliations. Moreover, the article represents an attempt to analyze and classify the few places of parallel text in which the lexical differences are present. At the beginning, the author looks for these differences in the proper nouns which determine the names of God in the Old Testament, and in the names which characterize Jesus. The selected biblical place names are analyzed in the last part of the article. The research material was taken from the texts of the first editions of the Bible of Jakub Wujek and The Bible of Gdańsk.

Key words: proper noun, biblical lexis, Polish biblical language, translation of the Bible, The Bible of Jakub Wujek, The Bible of Gdańsk, religious language